

«Baller og Maskeraden» på Abildsø gård

Tekst og foto: Leif-Dan Birkemoe

Sjøhelten og eventyreren Petter Wessel Tordenskjold på frierfötter

Oberst Peter Jacob Wilster (1661-1725) med familie på Abildsø gård hørte hjemme i det øverste sosiale sjiktet i Christiania. Den fremste i kretsen var stattholderen, kong Fredriks IVs nærmeste embedsmann og stedfortreder i Norge.

Oljemaleri av Tordenskiold. Trolig malt på 1700-tallet etter original av den tyske portrettmaler Balthasar Denner. Konservert i 2015. Foto på utstillingen «Tordenskiold» 16. juli 2016.

Oberst Peter Wilster var artillerist, hans sønner Dominicus Wilster og Christian Wilster var offiserer i den norske hæren. Kontreadmiral Daniel Wilster i den dansk-norske flåten var bror til oberst Peter Wilster. Først deserterte Daniel til fienden som senere ble etterfulgt av nevøen Dominicus. Både Daniel og brødrene Dominicus og Christian endte opp i den russiske hær. Men da var de over på alliert side. Alle disse spilte derfor en sentral rolle i Den store nordiske krig, enten på den ene eller andre siden. Denne historien ble fortalt i Rundt vannet nr. 16 2018 under overskriften *Oberst Peter Jacob Wilster fra Abildsø gård og familiens overløpere under Den store nordiske krig*¹.

Vi befinner oss i den perioden av Den store nordiske krig som gjerne kalles Elleve-årskrigen 1709-1720. Fra selskapslivet i Christiania på den tiden kommer vi ikke utenom oberst Wilsters datter Julie Wilster som ble kurtisert av sjøhelten Petter Wessel Tordenskjold, selv om dette mangler historisk dokumentasjon. Derimot er anekdotene ganske frodige, fremhevet i artikkelserien *Karnappmannen* (Sothøna

nr. 20 i 2000 - nr. 39 i 2010), av folkloristen og Ibsen-kjenneren Erik Henning Edvardsen. Basert på anekdoter og faktiske hendelser skrev Jacob B. Bull et Folkeskuespill i 1899 om kretsen rundt stattholderen. Skuespillet ble første gang oppført ved Nationalteatret 26. mars

Løvendals Galley – der Tordenskiold var sjef fra 2. mai 1712 til 5. juni 1715. Fartøyet ble konstruert av Jørgen Pedersen og bygget i Langesund. Til tross for navnet er fartøyet betegnet som en fregatt. Selv om det var en liten fregatt var det kjent som et raskt og lettseilt fartøy. Lengde/bredde: 90/22 fot. Bestykning: 12 stk. 6-punds og 6 stk. 4-punds kanoner. Besetning: 100 mann + 50 medfølgende soldater. Modellen er bygget i skala 1:48. Foto fra utstillingen «Tordenskiold» 16. juli 2016.

1901, i regi av Bjørn Bjørnson (1859-1942), og med Ragna Wettergreen (1864-1958) i rollen som Julie Wilster. Muikken var komponert av Johan Halvorsen (1864-1935). Skuespillet er omtalt av Erik Henning Edvardsen i del 14 av artikkelserien *Karnappmannen*². Forfatteren har gitt tillatelse til å gjengi artikkelen i Rundt vannet. Se side 60.

Selskapslivet i Christiania og omegn

Det var om vinteren når krigen normalt ikke var på sitt heteste at det var tid til selskapelighet. Oslofjorden var vanligvis islagt og flåten lå i opplag. Det fortelles at i stattholder Gyldenløves og Løvendals tid ble det holdt «Baller og Maskerader», den eldste form for fornøyelser i Christiania, kan professor Ludvig Daae berette om i boka *Det gamle Christiania 1624-1814* (Christiania 1871) etter det som Carl Deichman noterte ned i sin samtid. Det fortelles videre at i begynnelsen av stattholder Krag's embetstid – vinteren 1714 – hadde Christiania en gjest som tildro seg stor oppmerksomhet, og som gjorde stor lykke i datidens selskapsliv. Det var daværende kapteinløytnant Peder Wessel (Tordenskjold), hvis eldste biograf forteller: «Smukke fruentimmer, som Tordenskjold sin hele livstid igjennom aldrig var en Fader av, samt lystige selskaper, av hvilke der hele vinteren igjennom fantes nok av i Norge, var, medens han i to måneder lå i vinterkvarter, det fornemste og snart eneste, han fordrev tiden med. I Christiania og der omkring hadde man ingen anselige lystigheter og ba brukelige smukke fruentimmer, med mindre man jo så kapteinløytnant Wessel buden til samme, og var en artig måte byde seg selv eller komme ubuden. En slave av komplimenter var han just ikke, men forresten alltid høflig og meget sivil, og fortelles der mangfoldige lystige, få og forlibte historier om ham, hvilke han samme tid skal ha bedrevet».

Det Norske Geworbne Regiments Leib Compagnie 1708 hadde oppvisning på Linderud gård 27. august 2016. En av deltakerne kledde seg opp slik kadett Petter Wessel var antrukket med støvler og kåpe. Støvlelene etterligner det som kadett Wessel brukte om bord på sine skip.

Carl Deichman

Da baron Krag ble kalt til Norge som stattholder, antas det å være foranlediget av biskop Batholomeus Deichmans bekjente innflytelse hos Fredrik IV. Krag hadde nemlig tidligere vært stiftsamtmann i Viborg, mens Deichman var biskop samme sted. Det var i 1712, at denne begavede, men lite prestelige mann kom til Christiania, hvor han, så lenge kong Fredrik levde, vel kunne anses som byens mest innflytelsesrike mann, skriver professor Daa i 1871. En av biskopens hovedinteresser var gamle bøker. Hans sønn Carl Deichman døde ugift i 1780 og testamenterte boksamlingen til Christiania by. Carl gjorde også opptegnelser fra sin tid i Christiania, og det er nok fra ham vi har historiene om selskapslivet. I alle fall oppgis Carl Deichman som kilde i flere sammenhenger. Det ovenstående forteller hvilke kretser han omgikk, slik at anekdoter og tilfeldige historier han berettet om, trolig har rot i visse virkelige hendelser.

Forelsket seg i oberst Wilters datter

En slik historie kan føres tilbake til stattholder Løvendal som i likhet med faren baron Gyldenløwe, arrangerte «Baller og Maskerader». Lenge ble det snakket om en maskerade der Løvendal hadde forelsket seg i oberst Wilters datter som forestilte en «Schäferin (dvs. en hyrdinne), de ble usynlige for en tid, senere fant man igjen hennes «Capot» (dvs. hatt) ved Abildsø. Hans

Ball hos Norges stattholder Løvendal. Kommandør Wilster ledsager Lady Carteret ut av ballsalen. Kadett Wessel kommer med noen velvalgte ord. Illustrasjon av J. Nørretranders i boka *Peter Tordenskiold, historisk roman af P.P.*

24. februar 1716 ble Petter Wessel adlet under navnet «Tordenskiold». Som begrunnelse fremheves ikke en enkelt bragd, men det henvises til «tro tjeneste og tapperhet». Navnet kan dels henseile på «den skrekk og torden» han var for den svenske fienden – og det kan henseile på hans rolle som «skjold» for den dansk-norske flåten. Foto på utstillingen «Tordenskiold» 16. juli 2016

stattholderfrue som ikke forsto vårt språk, kunne ha grunn til å spørre om hva «jaloux» het på norsk.

«Abildsø ved Vandet»

Sammenblanding av hendelser må selv for Carl Deichman ha spilt inn i beretningene. Erik Henning Edvardsen har i artikkelserien *Karnappmannen* (Sothøna nr. 24) funnet frem til denne versjonen: En anekdote forteller at stattholderen, baron Woldemar von Løvendal (1660-1740), som tjenestegjorde som «Chef og Guvenør over Civil- og Militær-Etaten» i Norge i årene 1710-12, forførte unge frøken Wilster, da hun, utkledd som hyrdinne, ankom karnevalet på Hovedøya. Skammen ble for tung å bære, forteller Carl Deichman; «hendes Capot opfandtes ved Abildsø ved Vandet, ligesom hun havde gjort af med sig selv.»

Forsvinningsnummer

En likeså fantasifull variant av frøken Wilsters endelikt hevder at det var sjøhelten Peter Wessel Tordenskiold (1690-1720) som under et ball på Abildsø hadde forstyrret hjertefreden til husets datter, og at de sammen gjorde et forsvinningsnummer. Litt senere skulle de ha funnet klærne hennes ved Østensjøvannet, men disse skulle kun ha vært en avledningsmanøver, for i virkeligheten rømte hun med Tordenskiold på skipet hans: «Efter hvad det berettes var det først en tid senere og da ved Marstrand at den unge dame hadde sett sitt snitt til å berøve sig selv livet.»³ Sammenblandingen kan skyldes at Løvendal hadde gitt navn til Tordenskiolds berømte skip «Løvendals Galley», en fregatt med 18-20 kanoner.

Ikke uimottagelig for hans kurtise

I boka *Tordenskiold* av Christian Gierløff, fra 1941, er det et kapittel om hans mulige forbindelser med damer han møtte. Det antas at han hadde to barn med forskjellige kvinner. Det blir med spekulasjoner selv om hendelsene er mange. På side 325 kan vi lese: Men det vi *vet* er at han sto i brevveksling med en Christiania-dame, så ivrig at de ble en hel bunke brev «ombundet av blaat silkebaand». De ble langt senere brent. Det het at «han hadde stor godhet for henne og

at hun viste seg ikke uimottagelig for hans kurtise». Det står ikke noe om kilden til dette forhold, men mistanken kan rettes mot Julie Wilster, datter til oberst Wilster på Abildsø.

Anekdotene

Disse anekdotene har trolig som kjerne at det på Abildsø gård ble arrangert «Baller og Maskerader». Hvem som var til stede må vi bare gjette på, men det må bl.a. ha vært representanter for Norges politiske og militære elite. Samtaletemaene naturlig nok de urolige tidene. Vi kan godt tenke oss at de sjømilitære berettet om sine kapringer og priser. Her kan Peder Wessel (Tordenskjold) ha vært en muntrasjon med alt det han hadde opplevd, enten det var turer i sine unge år til Afrika og India eller nylige kapertokter i Skagerrak.

300 års markeringer

I 2016 var det flere arrangementer til minne om sjøhelten Peter Wessel Tordenskjold. I Dynekilen 8. juli, dagen da Tordenskjold angrep og tilintetgjorde den svenske transportflåten, i Larvik, Stavern og Fredrikstad som ble hyppig besøkt under toktene i Skagerrak. Marinemuseet på Karljohansvern ved Horten hadde en spesialutstilling om Tordenskjold med utgivelse av et eget hefte. Media har heller ikke glemt sjøhelten som har appell til mange i dagens samfunn.

Bøker om eventyreren og sjøhelten Tordenskjold

Tordenskjold har gitt næring til en rekke bøker. Den første Tordenskjold-biografien utgitt i 1747-50 av Caspar Peter Rothe (1724-1784) skal ha manglet bevisgrunnlag for de mange historiene og det er derfor uvisst hva han selv la til eller fant på. Etterfølgende forfattere skal ha vært lite kritiske noe som la grunnlag for myter og eventyr. I 1925 kom den første vitenskapelige biografi av kommandør Olav Bergersen (1880-1973) fra Trondheim. Han var Tordenskjold-ekspert og skrev flere militærhistoriske bøker, bl.a. *Viceadmiral Tordenskiold* i 1925. I 2006 utkom på norsk (Spartacus forlag) den vitenskapelig biografiske boka av den danske forfatteren Dan H. Andersen, *Tordenskjold. En biografi om eventyreren og sjøhelten*.

Blant romanene må boka «*Peter Tordenskiold. Historisk Roman av P.P.*», København 1905, nevnes. Den ble folkelesning. Sjef for Marinemuseet i Horten og ansvarlig for spesialutstillingen om Peter Wessel Tordenskjold i 2016, kommandørkaptein Hans Petter Oset, anbefalte boka og mente at den ligger nær opp til den virkelige historien. Oset var kjent med at Tordenskjold hadde deltatt i «Baller og Maskerader» og nevnte i rekken av Tordenskjolds damer «miss Norris», en engelsk frøken han aldri hadde sett, men fått anbefalt i 1719 av sin gode venn ambassadør Lord Carteret. Vi kan for eksempel gå inn i kapittel tre som beskriver stemningen på et ball i Christiania i hjemmet til stattholder og general Løvendal der vi finner Julie Wilster som får følgende omtale (side 32):

«Enhver måtte innrømme at hun var en skjønnhet, hennes kropp var rank og formene sarte, hennes ansikt regelmessig ovalt med blekrøde roser på kinnene, hennes munn med de hvite

tennene som skapt til et smil, skjønt smilet ikke alltid var fritt for en ukvinnelig sarkasme, hennes nese var fin og litt bøyet og under de skarpt tegnede bryn brente et par talende øyne som av og til løftet i været som for med uimotståelig kraft å gjennomtrengre en utvalgt gjenstand. Skjønt hennes blikk stundom søkte derhen, hvor Wessel sto, og fikserte ham med et sært uttrykk, omtrent som hun ikke kunne begripe, hvorfor denne aftenens helt ennå ikke hadde nærmet seg henne, ballets heltinne».

Den nyeste romanen om Tordenskjold er *Tordenskjold på eventyr*, av Benny Kloht-Jørgensen, København 2014. Romanen er en «fiksjon» heter det i innledningen, men tematisk spiller den på samme strenger som romanen fra 1905. Begge bøkene omtaler de romantiske tildragelser. I de vitenskapelige biografier er det selvsagt de militærstrategiske og militærfaglige sider som vektlegges ved Tordenskjold.

Det finnes eksempler på at besøket til Tordenskjold var levende blant gårdens beboere. I et nyttårskort datert desember 1932 heter det i en av verselinjene om hendelser på gården: «Hvor Tordenskjold han festet, blot Landet havde Fred». Verselinjen har også en tysk versjon på samme kort «Der Seeheld Tordenskjold so tapfer hat getantzt».

Om sjøhelten Tordenskjold vil være helt for kommende generasjoner er usikkert. Hver tid har sine helter, men Tordenskjold har bevart heltestatusen i 300 år. Noen av mytene kan ha oppstått på Abildsø gård der husets datter var «ballets heltinne».

Artikkelen sto første gang i Sothøna nr. 54 – november 2017 (medlemsbladet til Østensjøvannets Venner).

En av Tordenskiolds galanterikårder. Klingen er av stål. På grepet er det skåret inn 44 hakk, angivelig ett for hver av hans bataljer. Balgen er fremstilt i lær med droppsko i messing. Foto på utstillingen «Tordenskjold» 16. juli 2016.

Sluttoter:

¹ *Sto første gang i Sothøna nr. 52, 2016.*

² *Sothøna nr. 38, 2009.*

³ «Mathis»: *Abildsø- Morgenposten nr. 239. Morgenpostens lørdagstillegg, 2. desember 1939, s.1.*

Referanser/litteratur:

- Sothøna nr. 24, 2002. Karnappmannen og andre vidervedigheter fra vår nære historie – del 4, av Erik Henning Edvardsen, side 8.
- Sothøna nr. 38, 2009. Karnappmannen – del 14, av Erik Henning Edvardsen, side 20.
- Det gamle Christiania 1624-1814. Ludvig Daae. Cappelens Forlag 1871.
- Tordenskiold. Et lite sammendrag i anledning 300-årsmarkeringen for slaget i Dynekilen og utstillingen på Marinemuseet, av museumssjef Hans Petter Oset, Horten 2. april 2016.
- Besøk ved Marinemuseet og utstillingen ”Tordenskiold” 16. juli 2016. Samtale med museumssjef Hans Petter Oset.
- Peter Tordenskiold, historisk roman af P.P. (Theodor Rumohr), A. Christiansens Forlag, København 1905.
- Christian Gierløff: Tordenskjold. F. Bruns bokhandels forlag. Trondheim 1941.
- Tordenskiold. Petter Wessel og hans tid. Per Eilstrup. Det NYE Forlaget, Oslo 1968.
- Tordenskjold. En biografi om eventyreren og sjøhelten. Dan H. Andersen. Spartacus forlag 2006.
- Benny Kloth-Jørgensen: Tordenskjold på eventyr. Forlaget Læsehesten, København 2014.

